

ZAKOŃCZENIE

Kompleksowe badania nieinwazyjne przeprowadzone w rejonie Parku Kulturowego Wietrzychowic przyniosły zaskakujący wzrost źródeł archeologicznych, gruntownie zmieniający stan rozpoznania wynikający z Archeologicznego Zdjęcia Polski. Systematyczne prospekcje powierzchniowe przeprowadzone w latach 2009-2018 przyczyniły się do zlokalizowania niemal 600 stanowisk łączonych z epoką kamienia, pozwalających na charakterystykę osadnictwa od późnego paleolitu po schyłek neolitu.

Niewątpliwie sukcesem prowadzonych badań jest po raz pierwszy rozpoznanie przemian osadniczych na terenie Pojezierza Kujawskiego. Najstarsze, nieliczne materiały zabytkowe łączone z okresem późnego paleolitu wskazują na okresowe penetracje społeczności kultury świderskiej. Znaczący wzrost osadnictwa nastąpił w środkowej epoce kamienia. Odkryte źródła należy interpretować jako pozostałości mezolitycznych społeczności o różnej tradycji kulturowych, które w sposób trwały zasiedlały badany teren we wczesnym i środkowym holocenie. W sekwencji osadniczej istotne jest również zarejestrowanie licznych stanowisk KCWR. Tworzą one nowe, wcześniej nieznanne zgrupowanie osadnicze, wskazujące, że ekumena najstarszych rolników obejmowała również obszar Pojezierza Kujawskiego. Co ciekawe, nielicznie występują znaleziska związane z młodszymi kulturami naddunajskimi, ograniczone przede wszystkim do KCWK, przy braku źródeł potwierdzających funkcjonowanie osad GB-K KL. Badany teren natomiast okazał się obszarem bardzo intensywnego osadnictwa społeczności KPL, którego pozostałości zarejestrowano na niemal 500 stanowiskach. Ważne przy tym jest, że materiały zabytkowe tej kultury związane są ze wszystkimi fazami rozwojowymi, od fazy sarnowskiej aż po fazę lubońską. Model maksymalnej rozpiętości chronologicznej osadnictwa KPL, zaobserwowany najpełniej w przypadku otoczenia zgrupowania grobowców w Wietrzychowicach, należy uznać za typowy również w przypadku innych wyróżnionych skupień, co potwierdzają wyniki badań nieinwazyjnych 12 osad. Następnym etapem zasiedlenia, zapewne w części współczesny z KPL, wiąże się ze społecznościami KAK. Stanowiska tej kultury są liczne, ale z uwagi na niewielką ilość odkrytych źródeł trudne do interpretacji chronologicznej i funkcjonalnej. Ostatnim elementem osadnictwa neolitycznego są skromne pozostałości osadnictwa KCSz, wskazujące tylko na bliżej nieokreśloną penetrację tych społeczności w końcowym odcinku neolitu.

W prezentowanych badaniach na dużą skalę zastosowano metody nieinwazyjne takie jak prospekcja lotnicza i geofizyczna, badania geochemiczne oraz szczegółowa rejestracja źródeł ruchomych na powierzchni osad i cmentarzysk megalitycznych. W przypadku poszukiwań grobowców szczególnie przydatne okazało się połączenie obserwacji wynikających z prospekcji lotniczej i geofizycznej ze szczegółową rejestracją materiałów zabytkowych. Komplementarne zastosowanie tych metod pozwoliło na wiarygodną i precyzyjną lokalizację reliktyw megalitów, obecnie zupełnie niewidocznych w terenie. Otrzymane do tej pory wyniki prac zachęcają do zastosowania wypracowanej metody do dalszych poszukiwań grobowców także na innym obszarach, położonych również poza Kujawami.

W przypadku badań osad KCWR i KPL jednoczesne zastosowanie zróżnicowanych metod, pozwoliło na rozpoznanie stanowisk w zakresie chronologii zasiedlenia, obecności obiektów archeologicznych i warstw kulturowych oraz umożliwiających określenie stopnia zachowania substancji zabytkowej. Należy zatem postulować stosowanie prospekcji nieinwazyjnych jako elementu poprzedzającego klasyczne badania archeologiczne, dzięki czemu mogą one być właściwie zaplanowane, zarówno pod względem potrzeb naukowych jak i konserwatorskich.

Badania w rejonie Parku Kulturowego Wietrzychowice po raz kolejny udowodniły podstawową rolę w badaniach osadniczych systematycznie prowadzonych prospekcyjnych powierzchniowych. Potwierdzeniem walorów naukowych tych badań są wykonane analizy środowiskowych uwarunkowań lokalizacji stanowisk. Stwierdzono tu wyraźnie preferencyjny charakter osadnictwa dla społeczności mezołitycznych, KCWR, KPL i KAK ukierunkowanego na wykorzystywanie innych zasobów środowiska naturalnego w poszczególnych okresach chronologicznych.

Zaprezentowane opracowania są pierwszą próbą podsumowania wykonanych prospekcyjnych i badań abiotycznych elementów środowiska geograficznego w rejonie Parku Kulturowego Wietrzychowice. Są one też wyraźnym sygnałem wskazującym na potrzebę dalszych prac, szczególnie w zakresie pozyskania kompleksowych danych określających chronologię osadnictwa poszczególnych kultur, a w przypadku KPL również okresu budowy grobowców megalitycznych. Ciekawym tematem badawczym może być również zagadnienie relacji społeczeństw środkowej i młodszej epoki kamienia rozpatrywanych w kontekście osadnictwa późnomezolitycznego i KCWR, KCWK oraz KPL.